

Grubberne på Gerdrup

„alteration^t) og banghed“, at de havde befalet ham at køre til Tjæreby præstegård.

Herredsfogeden, der var første vidne, kendte intet til dette og vidste heller ikke af, at der blev spillet og trommet i Eggeslevmagle præstegård samt i Jochum Sandroes hus. Dog havde han hørt fændriikken slå på tromme „for sin plaisier“, men at brødrene skulle have holdt drikkegilder og levet i sus og dus i præstegården eller hos morbroderen, derom vidste han intet. Han havde heller aldrig hørt, at de skulle have truet eller undsagt kaptajn Grubbe og hans søstre.

Otte dage senere, den 4. august, fremstod ridefogeden på Gerdrup, Anders Kiærgård, med to kaldsmænd, der oplyste, at de havde lovligt tilsagt og stævnet Dorthé Marie Toxværd, der nu logerede hos sin søster, madame Anna Christiane sal. hr. Otto Maars efterladte enke i Magleby, angående hendes opførsel så vel i den tid, hun havde været i sin faders hus, som i den tid, hun havde opholdt sig på Gerdrup nys afgang forår, samt hvorledes og på hvad måde hun havde begivet sig derfra med sit barn imod kaptajn Grubbes vilje, og om denne havde givet hende nogen anledning til slig adfærd? — Hun blev tilsagt til at give møde i retten tre uger senere sammen med sin morbroder og brødrene.

Den 25. august sad Peder Kane så igen i dommersædet på Flakkebjerg herredsting. Da Jochum Sandroe selv var indstævnet, kunne han ikke føre sagen for søsterbørnene. De havde derfor som deres prokurator antaget byfogeden i Korsør, Jørgen Laursen, der til en begyndelse protesterede mod Svend Krags vidneførsel, der efter hans formening kun var grundet på rygter og løs tale. Det synes da også, som om stævnemålet mod Dorthé Toxværd skød over målet, idet samtlige vidner de følgende tingdage alle benægtede, at hun

skulle have holdt til med andre mandfolk end kaptajn Grubbe. Der var dog ingen, der vidste, hvad der var kommet dem imellem.

Jørgen Laursen søgte til stadighed at trække sagen i langdrag og fremførte i dette øjemed mangt og meget, som egentlig ikke vedkom selve sagen. Den 15. september tillod han sig at betvivle Svend Krags ret til at møde for sin svoger, når det ikke havde været nævnt i stævnemålet. Krag fik dog medhold, hvorpå vidneførslen kunne tage sin begyndelse.

Først mødte tambouren Jørgen Pedersen fra Eggeslevmagle, som ikke vidste ret meget; da Krag spurgte, om der var set et spøgelse i præstegården iført sal. hr. Anders' præstehabit af kjortel, krave og paryk, rejste Jørgen Laursen sig og protesterede mod denne nye beskyldning og krævede den afvist, da den ikke var nævnt i stævnemålet. Krag, der tålmodigt havde hørt på sin modpart, bad tingmændene drages til minde alt, hvad Laursen havde fremført til forsinkelse af sagens gang.

Jørgen Tambour oplyste, at han aldrig havde hørt, at „de Toxværdter havde trommet nogen til tort, men kun for deres egen plaser“, og han kendte intet til, at fændrikken skulle have beegnet kaptajn Grubbe og hans søstre med andet end høflighed og skikkelighed. Ellen Jørgensdatter, Hans Olufsen og Hans Brache fra Eggeslevmagle vidnede i overensstemmelse hermed; sidstnævnte tilføjede dog, at det var sket, der var til at få en kande godt øl i præstegården, siden hr. Anders døde.

Om Dorthe Toxværd kunne remsnideren, Jørgen Lauridsen, fortælle, at hun aldrig havde haft ord for eller været trolovet med nogen, uden hvad der taltes om kaptajn Grubbe, og at han intet kendte til, at hun skulle have levet og omgåedes

Grubberne på Gerdrup

med mandfolk hverken i hendes faders hus eller andre steder; tværtimod havde hun altid levet skikkeligt, så han vidste intet lastværdigt at sige, uden hvad der taltes om hende og kaptajnen. Hans kone, Maren, der havde set Dorthe Toxværd komme kørende til Eggeslevmagle hin dag i foråret, vidnede som sin mand.

Dernæst fremkom Abigael Jensdatter, der havde overværet, at Dorthe Toxværd var blevet kørt til Gerdrup i karet. Hun fortalte videre, at der ofte havde logeret kadetter i præstegården, da Dorthe var et ungt barn, men aldrig hverken dengang eller nu havde hun hørt noget lastværdigt om hende.

Anne Elisabeth Pedersdatter i Kanehøj mølle var på Gerdrup, da Dorthe Toxværd af sin morbroder blev fulgt ud af gården og med barn og tøj førtes til Magleby. Hun havde da hørt kaptajnen og hans søstre sige, at de havde ikke ventet, hun så snart blev taget derfra. Derpå spurgte Krag, om Dorthe Toxværd i den tid, hun var på Gerdrup, nogen sinde havde lastet og talt ilde om kaptajnen og hans søstre og om deres husholdning, så at det var årsagen „til en ond omgængelse og dem meget til fortrydelse, at hun ikke vidste bedre at leve“? Vidnet svarede, at hun havde aldrig hørt Dorthe Toxværd tale sådan, men vel hørt, at Grubbe og søstrene talte derom og var fortrydelige over, at hun ville reformere deres husholdning. På Jørgen Laursens spørgsmål, om hun havde hørt, at kaptajnen ville søge forlig med Dorthe Toxværd og give hende penge, da han alligevel ikke ville have hende, svarede hun, at det kendte hun intet til.

Nu fremkom Kirsten sal. Peder Niensens af Eggeslevmagle, der havde tjent 12 år i præstegården, og som gav Dorthe Toxværd det bedste skudsmål. Hun og kaptajn Grubbe „holdt meget af hverandre, siden hun havde fået

sit barn, ligesom andre ægtefolk, det vidnet selv så og var nærværende hos, såsom hun selv var fostermoder og jordermoder“.

Den tidligere nævnte Jørgen Tambour, der åbenbart havde haft kvarter i præstegården, sagde også, at kaptajnen holdt meget af Dorthe Toxværd, og havde selv set, at „han sad på sengen og holdt meget af hende⁵) i hendes barselseng“. Han kunne yderligere fortælle, at han, dagen før hr. Anders døde, havde hørt kaptajn Grubbe tale med sin svigerfader, der havde spurgt, om kaptajnen ville have hans datter, eller om han skulle beholde hende selv, hvortil Grubbe svarede, at han ville have hende. Hr. Anders sagde, at der var intet som helst tillavet til brylluppet, men kaptajnen lovede, at han ville sende både fødevarer og nogle bouteiller vin samt holde bryllup en dag i ugen, hvilket de gav hinanden hånden på. Den følgende dag døde imidlertid hr. Anders, og det satte en foreløbig stopper for giftermålet.

Sagen skulle genoptages den 29. september 1729, men da hverken kaptajn Grubbe eller svogeren Svend Krag gav møde, kunne retten ikke den dag befatte sig dermed. Senere ses striden ikke nævnt i tingbogen, så formentlig har parterne vidst at ordne tingene i mindelighed. En mindre sag blev dog viderebehandlet. Den drejede sig om nogen tiende, som smeden i Eggeslevmagle, Hans Rasmussen, stod i restance for til kaptajn Grubbe, et krav, som søsteren efter sin overtagelse af Gerdrup fastholdt. Præstens arvinger samt deres morbroder synes at have været parter i sagen, der dog endte med, at smeden dømtes til at betale frøken Grubbe alt, hvad han var hende skyldig.

Iøvrigt var Holger Grubbe en særdeles slet økonom og husholder. Da han i 1728 overtog Gerdrup og Lyngbygård, for-

Grubberne på Gerdrup

pligtede han sig til at svare til sine søskendes arveparter, men det overholdt han ikke, og den 31. august 1729, seks dage efter at han havde måttet overdrage godset til sin søster Diderica, måtte han igen love at svare, hvad han var skyldig til sine medarvinger. Også tingbogen fortæller om hans slette økonomiske forhold. I august 1731 indstævnedes han af kaptajn Christopher Tage til Rønnebæksholm for en restgæld på 500 rdl., hvilket beløb han den 30. august dømtes til at betale.

I løbet af året 1731 havde Holger Grubbe held til at få de uoverensstemmelser, der skilte ham fra Dorthe Marie Toxværd, bragt ud af verden. De enedes om at gifte sig, og den 25. oktober blev de „copuleret i huset“ på Lyngbygård, hvor de for en kort tid fik deres hjem. Her fødtes i februar 1732 deres andet barn, en datter, der i dåben fik sin farmoders navn, Anne Elisabeth, og som døde i København den 19. december 1770. Hun var det eneste af deres børn, der overlevede forældrene. Af to tvillingepiger, der blev født i Skælskør i november 1733, var den ene dødfødt, den anden døde et halvt år gammel, og det yngste barn, Anders, der kom til verden på Lyngbygård i juni 1735, blev begravet den 9. september samme år. Holger Grubbe selv, der til sine dages ende havde gæld at slås med, må være død næsten på samme tid. Ganske vist oplyser Hirsch i sine optegnelser om danske officerer, at han 1748 levede som afdanket officer på Bustrup hovedgård ved Skive, men en nøjere undersøgelse har vist, at det drejede sig om kaptajn Peder Grubbe, der slet ikke var i slægt med Holger Grubbe. Dorthe Toxværd døde 1738 på Eskildstrupgården i Boeslunde sogn, hvor hun havde ophold hos broderen Christen Toxværd. Men på det tidspunkt var Grubbernes forbindelse med Gerdrup og Lyngbygård helt ophørt.

Diderica Elisabeth Grubbe, der i 1729 blev ejer af de to gårde, havde vistnok den bedste vilje til at få mest muligt ud af driften, men evnerne svarede ikke helt til viljen. Det skal dog indrømmes, at de vilkår, hun arbejdede under, ikke var de allerletteste, dels fordi hun stadig havde sin familie boende — således boede Margrethe og Rasmus Mandix en årrække på Gerdrup, hvor også Laurentia Kirstine og Gregers Daa Trellund holdt til tillige med Holger Grubbe — og dels fordi gårdene var så behæftet med gæld. Allerede den 12. december 1729 måtte hun udstede en panteobligation på 4500 rdl. kurant til sin tante, generalmajor Ove Vinds enke, for at tilgodese de mest påtrængende af sin sal. moders kreditorer, der ifølge obligationen havde ialt 18.000 rdl. tilgode, som hun ved skiftet lovede at betale for at bevare godset på egne hænder. Kaptajn Tage fra Rønnebæksholm var kautionist for de 4500 rdl.

I Flakkebjerg herreds tingbog nævnes Diderica Grubbe hyppigt i de år, hun ejede Gerdrup, men det var dog oftest på grund af almindeligt forefaldende ting som skiftetillysninger, ildsvåde m. m. Den 12. januar 1730 lod hun sin ridefoged, sieur Kiærgård, møde på tinge og give til kende, at hendes bonde i Båslunde, Jep Olufsen, havde fået sin gård lagt i aske med avl og boskab (indbo), men det hændte dog også, at hun måtte føre mindre sager mod sine bønder. I så tilfælde brugte hun i reglen Jochum Sandroe som prokurator. I 1733 betalte hun kirketienden af bøndergodset og fik på herredstinget ret til at indstævne bønderne til betaling, hvilket hun også i en akut situation benyttede sig af.

I 1731, mens hun endnu havde nogenlunde kår, lod hun i Eggeslevmagle kirke opsætte en lukket stol, beregnet for herskabet på Gerdrup, og forsynede den med sit navn og en

Grubberne på Gerdrup

religiøs rimet indskrift. I sin „Topographie over Eggeslevmagle Sogn“ der udkom 1820, oplyser provst Beyer, at stolen var opsat af Christiana Elisabeth Grubbe til Gerdrup, hvilket forledte Seehusen til i sine „Optegnelser om Lyngbygård og Gerdrup“ at antage, at Diderica Elisabeth Grubbe havde en søster af det navn som medejer. Skønt denne antagelse også nævnes i 5. udgave af Trap og i „Danske slotte og herregårde“, savner den dog ethvert grundlag, idet der hverken i Lengnicks optegnelser fra Kvislemark, hvor de ni ældste børn er nævnt, eller på Anne Elisabeth Vinds kisteplade, der nævner samtlige ti børn ved navn, findes en Christiane Elisabeth. Der kan altså kun foreligge den mulighed, at den gode provst Beyer i sin bog har gjort sig skyldig i en lille unøjagtighed — forøvrigt ikke hans eneste. — I 1731 gjorde Diderica Grubbe brug af sin kaldsret til Boeslunde kirke: den 10. februar kaldte hun skoleholderen i Sønderup ved Slagelse, Jens Fæster, til degn i Boeslunde, hvor hendes svoger var præst.

I sit arbejde for at bevare ejendomsretten over sit fædrene gods synes hun at have haft en god støtte i sin svoger, Rasmus Mandix, der stod hende bi med råd og med dåd, men efter hans død 1734 gik det hurtigt ned ad bakke. Den væsentligste årsag hertil var, at moderen, Anne Elisabeth Vind, som nævnt ikke ved sin død var helt så velstillet som formodet, og navnlig var gehejmerådinde Harboes fordringer så store, at det ville have været vanskeligt for enhver at indfri dem. I 1732 synes næsten samtlige fordringer at være overtaget af fru Harboe, og den 9. juli blev der læst 20.000 rdl. i de to gårde, hvortil kom yderligere en fordring på 500 rdl. — Der var dog også gæld til anden side. Den 30. december 1733 havde Diderica Grubbe måttet vedgå 700 rdl.s gæld til kaptajn

Erling Petersen

Christopher Tage på Rønnebæksholm og lovet at holde ham og hans arvinger skadesløse samt givet ham en forskrivning på forpagtningsafgifterne. Hun holdt dog ikke, hvad hun havde lovet, og sidst på året 1734 begyndte nettet at trække sig sammen om den sidste Grubbe på Gerdrup. Den 9. december mødte kaptajn Tage igen for at få sit tilgodehavende; han kom atter den 11. marts 1735 og endnu to gange, inden han den 11. august fik Diderica Grubbe dømt til at betale.

Gælden til fru Harboe var dog den mest tyngende. Skønt Jochum Sandroe gjorde sit bedste for at skaffe frøken Grubbe henstand eller en ordning i mindelighed, var alt forgæves. I foråret 1735 lod herredsfogeden sagen optage til doms, og den 21. april faldt dommen, der lød således:

»Med den her i retten producerede panteobligation af dato København den 11. juni 1732, lydende på kroner 12000 rdl. og kurant 8000 rdl., bevises, at velbyrdige frøken Diderica Elisabeth Grubbe til Gerdrupgård er skyldig til højædle og velbårne frue, gehejmerådinde Harboe i København, den kapital 20.000 rdl. med forsikring i Gerdrup gård og gods og tilliggende herligheder med mere alt efter bemeldte obligations videre indhold. Det bevises og med en anden obligation af dato København den 11. juni 1732, at velbemeldte frøken Grubbe i lige måde er skyldig til højædle og velbårne fru gehejmerådinde Harboe den kapital kroner og kurant 500 rdl. med foregivende, at ingen renter er betalt uden alene på den første obligation for det første år fra 11. juni 1732 til 1733 kroner 600 rdl. og kurant 300 rdl., og på den anden obligation har velbyrdige frøken Grubbe ikke enten aflagt renter eller noget på kapitalen til afdrag efter hendes givne forskrivning. Velbyrdige frøken Grubbe haver ved sieur Jochum Lorentz Sandroe ladet møde, men ikke med noget, som kunne hindre eller afbejse den højbårne fru gehejmerådindes videre søgende. *Altså kendes for ret*, at velbårne frøken Diderica Elisabeth Grubbe bør betale og indfri sin udgivne panteobligation af dato 11. juni 1732 til højædle og velbårne fru gehejmerådinde Harboe i Køben-

Grubberne på Gerdrup

havn den kapital kroner og kurant 20.000 rdl. samt med deraf resterende renter fra obligationens dato, til betaling sker, og denne processes omkostning skadesløs. I lige måde bør og velbyrdige frøken Grubbe betale og indfri den sin anden til højædle og velbårne fru gehejmerådinde Harboe udgivne obligation af dato 11. juni 1732 på kapital kroner og kurant med 500 rdl. og renter fra obligationens dato, indtil betaling sker, samt denne processes omkostning, og i mangel af betaling at gøre indførsel og udlæg udi frøken Grubbes gård, gods og effekter, hvor de findes, under adfærd efter loven.«

Dermed var så sagen afgjort. Grubbernes tid på Gerdrup var omme! — Diderica Grubbe var da også indforstået hermed og foretog de indskrænkninger i sin livsførelse, som var nødvendige. Allerførst sagde hun sin tjener op og fremlagde otte dage efter, at dommen var faldet, følgende attest på herredstinget:

»Nærværende Jens Mortensen haver tjent mig som tjener udi 4 år og i samme sin tjeneste forholdt sig duelig og vel, så han kan søge sin lykke, hvor ham lyster, ubehindret for nogens tiltale, og tør bo og bygge, hvor han vil, anbedendes, hr Hans Fleischer ham om hans saligheds sag at meddele skudsmål.

Gerdrup, den 25. april 1735.

Diderica Elisabeth Grubbe.«

Derpå tog hun fat på at inddrive, hvad hun selv havde af udestående fordringer. Det er tidligere nævnt, at hun et år betalte kirketienden for sine bønder, men med ret til at indstævne dem for betalingen. Det gjorde hun nu alvor af. Den 5. maj blev ikke færre end 45 bønder fra Boeslunde og Eggeslevmagle sogne indstævnet til at møde på tinge otte dage senere. Her krævede Jochum Sandroe dem på frøken Grubbes vegne dømt til at betale, og den 20. maj faldt dommen, hvorved samtlige bønder dømtes til at få deres restancer

ud af verden eller lide indførsel og udlæg i deres ejendele.

Da det ikke alene var kirketidenden, bønderne stod i restance for, må det formodes, at frøken Grubbe ikke har været hård ved sine bønder eller udnyttet dem. Et og andet tyder tværtimod på, at hun har været alt for god af sig, og at det også var medvirkende til, at hun måtte gå fra gård og gods, ribbet for alt.

Der gik dog det meste af sommeren 1735, før Diderica Grubbe forlod Gerdrup. Endnu omkring 1. august udstedte hun et bevis på et skifte. Fru Harboe havde straks efter domsafsøgelsen sendt sine folk til Gerdrup, og der opstod undertiden en del gnidninger i forholdet til den tidligere ejer. I hvert fald mødte frøken Grubbes søstersøn, Didrik Krag, den 16. juni på tinge for at føre vidner mod fru Harboes tjener, der havde modtaget stævningen, men ikke efterkommet den, og det ses af tingbogen, at fruens ridefoged, monsieur Stabel, tidligt og sent var på færde for at varetage sit herskabs interesser.

Fru Harboes besiddelse af Gerdrup og Lyngbygård blev dog kun af kort varighed. Hun afgik ved døden allerede den 24. november samme år, og de to gårde blev ved auktion 1736 solgt til kancelliassessor Oluf Bruun og overførster Jørgen Willumsen for 20.100 rdl. kurant. Men trods denne handel ses det, at dødsboet efter gehejmerådinden stadig havde fordringer på Diderica, nemlig 8777 rdl., som ved den endelige opgørelses i 1740 ansås for aldeles uerholdelige. Åbenbart skyldte hun fru Harboe mere end de 20.500 rdl., hun havde udstedt obligationer for.

Det vides ikke, hvor Diderica Grubbe opholdt sig i tiden efter, at hun havde måttet forlade Gerdrup, men sandsynligvis har hun boet på skift hos de to søstre, som endnu levede,

Grubberne på Gerdrup

Christiane Charlotte Harbou og Laurentia Kirstine Trelund. I hvert fald var hun i København den 7. februar 1737, da hun fremsendte et brev til Flakkebjerg herredsting, hvori hun lod den sag gå til doms, som den utrættelige kaptajn Tage på ny havde rejst angående de 700 rdl., som hun skyldte ham. Retten fandt, at dommen af 11. august 1735 skulle „ved magt stande“, og otte dage senere lod Tage lyse til auktion på Gerdrup over en del køer, rug, byg, havre og andre effekter.

Mod slutningen af året 1737 boede frøken Grubbe på Skovsgård i Kirkerup sogn, idet hun her — velsagtens på frøken Beenfelds vegne — lod lyse til skifte efter afgangne Niels Jensen fra Krummerup, men i de følgende år ses hendes navn sjældent nævnt. Hun levede i små kår. I opgørelsen over gehejmerådinde Harboes dødsbo hedder det sig, at hun på det tidspunkt (1740) „levede i armod“. I tiden derefter tier kilderne, og først ved skiftet efter hendes lidt ældre søster, majorinde Trelund, der døde 1777, omtales hun på ny, og det oplyses da, at hun havde sit tilhold på herregården Jomfruens Egede ved Fakse — velsagtens fordi hun jo havde nogen tilknytning til Beenfelderne på Skovsgård, og fra 1740 var Jomfruens Egede i denne slægts eje. — I skiftet efter søsteren opføres hun som arving sammen med nogle søsterbørn, nemlig kaptajn Harbous tre efterlevende døtre og Svend Krag's børn, samt med fru Trelunds to tjenestepiger.

Den 21. juli 1784 døde Diderica Grubbe på Jomfruens Egede efter tre års sengeleje og blev stedt til hvile i kirkens åbne begravelse den 6. august. Blandt gravminderne i Øster Egede kirke findes en oval messingplade med indskriften „Didericke de Grubbe, født 28. marts 1703, død på Jomfruens Egede 21. juli 1784“, og den er nu det eneste synlige minde om den sidste Grubbe på Gerdrup.

Erling Petersen

Noter: 1) Kroner indførtes 1618, var oprindelig 1½ daler, men regnedes ret snart for 2/3 daler, den såkaldte slettedaler. 2) Kurantdaleren havde værdi som 4/5 speciedaler. 3) »i hands compagnie« — i hans selskab. 4) Alteration — ophidselse, sindsbevægelse. 5) Udtrykket »at holde af« kan i sydvestsjællandsk dialekt også bruges i betydningen at kærtegne, kæle for.

Kilder: Personalhist. Tidsskri. 1890, s. 29 f og 1936, s. III—13. — Danmarks kirker, Præstø amt, s. 573, og Sorø amt, s. 766, 786. Traps Sorø amt, s. 862—64. — Sjællandsfars landstings pantebog 1713—34 og skødebog 1726—31. — Flakkebjerg herreds tingbog 1723—42. — Eggeslevmagle kirkebog 1703—40. — Øster Egede kirkebog 1784. — Hirsch: Fortegnelse over danske og norske officerer. — »Sjællands sognes beskrivelse. Tom. 2, s. 340—46. (Nationalmuseets 2. afdelings bibliotek).